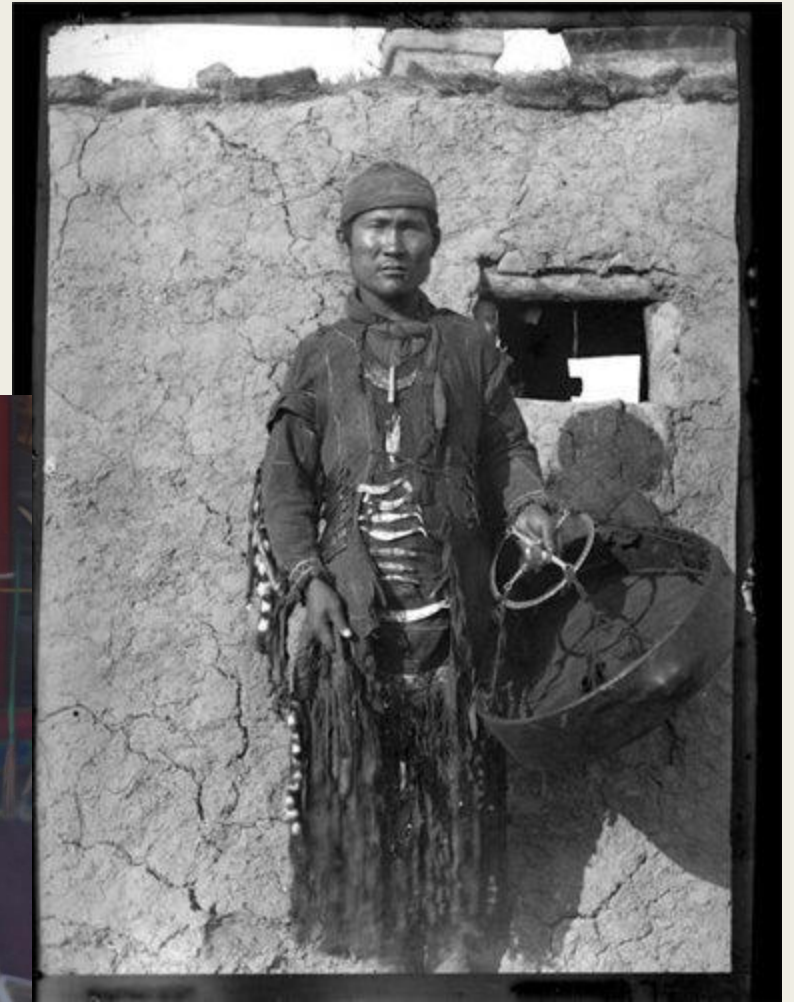

SÁMÁNIZMUS ÉS NÉPVALLÁS: FOGALMAK ÉS MITOLÓGIA

Birtalan

Ágnes

(Mongol és
Belső-ázsiai
Tanszék
2024.)

Bibliográfia 1.

- Fogalmak
- Hultkranz, Åke: A Definition on Shamanism. In: *Temenos* 9. (1973) pp. 25–37.
- Johansen, Ulla: Zur Geschichte des Schamanismus. In: *Synkretismus in den Religionen Zentralasiens*. Hrsg. Walther Heissig – Hans J. Klimkeit. Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1987. pp. 8–22.
- Voigt Vilmos: *A vallási élmény története*. Bevezetés a vallástudományba. Budapest, Timp Kiadó 2004.

Bibliográfia 2.

■ **Források**

- *Apagyilkos sámánfiak. Burját mesék és mondák.* Szerk. Mándoki László. Budapest, Európa Könyvkiadó 1973.
- Diószegi Vilmos: *Sámánok nyomában Szibéria földjén.* Budapest, Terebess Kiadó 1998.
- Diószegi Vilmos: *Samanizmus.* Budapest, Terebess Kiadó 1998.
- Hoppál Mihály: *Sámánok. Lelkek és jelképek.* Budapest, Helikon 1994.
- *Miért jön a nyárra tél? Mongol eredetmítoszok, mondák.* Szerk. Birtalan Ágnes et alii. Budapest, Terebess Collection, 1998.
(<http://mek.oszk.hu/00200/00226/html/>)

- *„A sámán több hiedelemrendszer és különböző eredetű vallás elemeiből építkező mitológiai környezetben folytat sokrétű tevékenységet, melynek célja, hogy a transzcendens szférával folytatott kommunikáció segítségével biztosítsa a közösség zavartalan gazdasági tevékenységét és az egyének boldogulását. Meghatározó eleme a mágikus tárgyi világ használatával végzett rituálé.”*
(Birtalan)
- Ha nem vallás, akkor napjainkban vallássá alakul-e?

A sámánizmus meghatározása

Népvallás

Többnyire szinkretikus jelenség, valamely tételes vallás és az annak megjelenése előtti hiedelmek, kultuszok, vallási jelenségek keveredése.

A népi hiedelmek szóbeli hagyománya keveredik a tételes vallás írott hagyományával, megjelennek az írott szakrális szövegek is.

A sámánizmus legfontosabb kultuszai és kontextusa

1. Lélekhit (a többes lélek képzete), halottkultusz
2. Őskultusz
3. Helyszellemek kultusza (hegyek, vizek, növények, állatok kultusza)
4. Mitológiai kontextus (kettős- és háramasoztatú világ)
5. Szinkretikus pahtheon
6. Szinkretikus tárgyi világ
7. Szöveghagyomány

■ A sámánizmus időbeli és térbeli kiterjedése

1. idő (neolit →)

2. tér (tágabb értelemben vett Belső-Ázsia)

- Belső-Ázsia fogalma
- (Denis Sinor meghatározása alapján)

Belső-Ázsia természeti övzetei

(Denis Sinor
alapján)

A kezdetek ...

- Mikortól beszélhetünk sámánizmusról? Melyek azok a **tárgyi emlékek**, melyek már arra utalnak, hogy a sámánizmus egy-egy jelensége meghatározó volt az emberiség egyes csoportjainak szakrális és mindennapi életében? A régészeti emlékek értelmezése, a sámánizmussal való kapcsolata szintén sok problémát vet fel. Tágabb merítésben – a jelenleg ismert leletek alapján – az európai **paleolit kori (?) sziklarajzok** szimbólumai már a mediátorra alapozott vallási képzetek jelenlétére utalhatnak (Franciaország, Spanyolország Kr. e. 33 000 körül).
- Ázsia északi és középső területeinek a késő **neolit és bronzkori leletei közül a legfontosabbak a sziklarajzok és a különböző sírjelek, mint a szarvasos kövek**, melyek mítoszokat mesélnek el, és bemutatják a sámánok rituáléinak a tárgyi világát.
- Sajnálatos, hogy a rablók rengeteg sírt kifosztottak, de a néhány eddig feltárt és viszonylagosan gazdag temetkezési hely, mint **Pazyrik (Kr. e. 6-3 sz.) vagy Noin Ula (Kr. e. 3. sz.?)** alapjául szolgál a vallási nézetek rekonstruálásának.
- A történeti kontextushoz: Sinor, Denis (ed): *The Cambridge History of Early Inner Asia*. New York, Cambridge UP 1990.

A sámánizmus és a hozzákapcsolódó vallási és kultikus jelenségek mitológiai háttere.

Bibliográfia

- Birtalan, Ágnes: Die Mythologie der mongolischen Volksreligion. In: *Wörterbuch der Mythologie*. Stuttgart, Klett-Cotta Verlag 2001. pp. 879-1097.
- Birtalan Ágnes: *Miért jön a nyárra tél? Mongol eredetmítoszok, mondák*. Budapest, Terebess Collection 1998.
- Harva, Uno: *Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker*. Provo - Helsinki 1938.
- Okladnyikov, A. P. - Martinov, A. I.: *Szibériai sziklarajzok*. Budapest, Corvina Kiadó 1983.

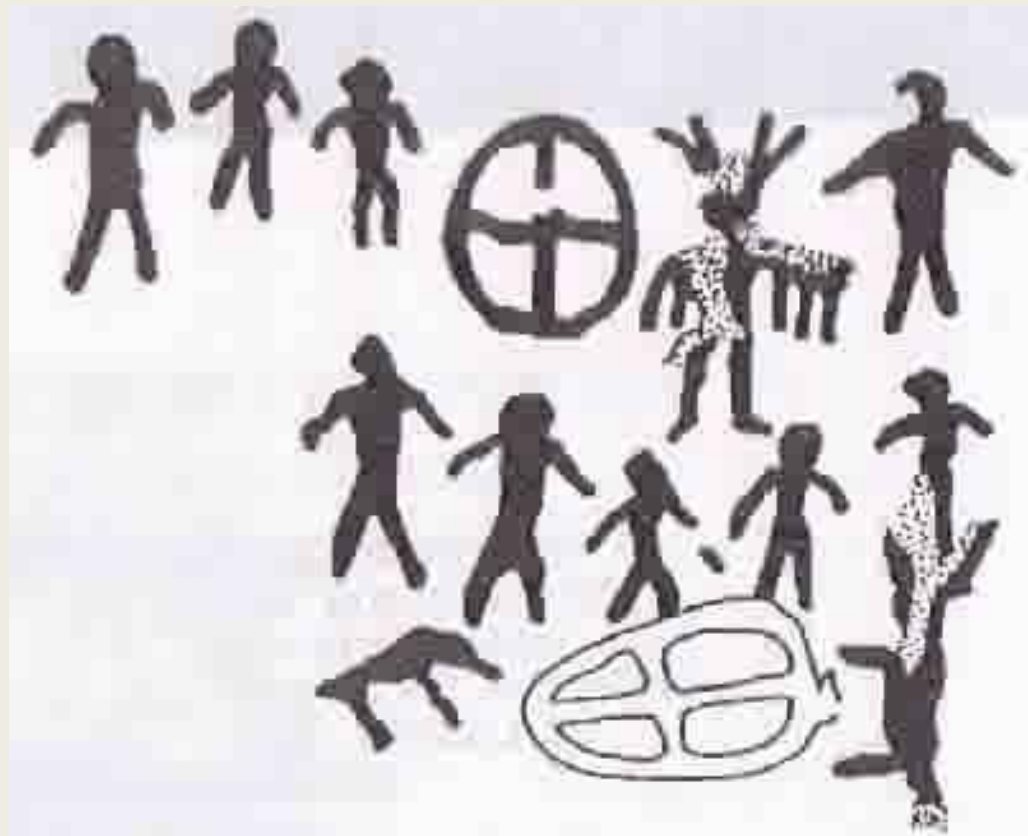
■ Napszarvas.

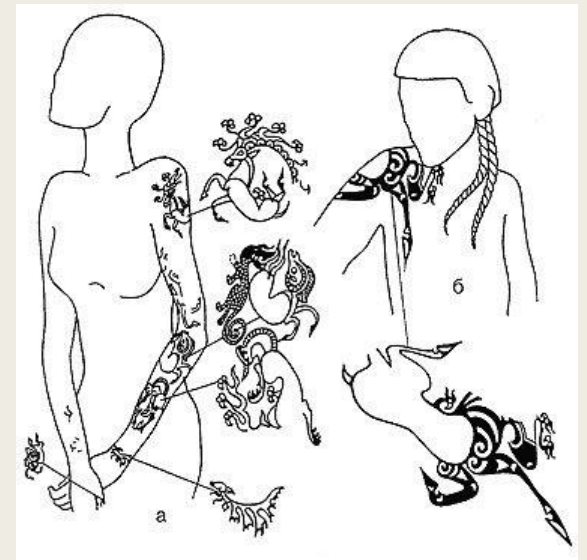
- http://www.face-music.ch/highaltai/stoneslabs/stoneslabs_en.html (2024.09.10.)

■ Sámánrituálé.

- http://www.tengerism.org/evenk_petro.html
(2024.09.10.)

SÁMÁN ÉS/VAGY HARCOS?

FORRÁS: [HTTP://WWW.HERMITAGEMUSEUM.ORG/HTML_EN/03/HM3_2_7B.HTML](http://www.hermitagemuseum.org/html_en/03/HM3_2_7B.html) (2024. 09.07.)

Állatküzdelenem

<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/ubhist/xiongnu.html>

(2024.09.07)

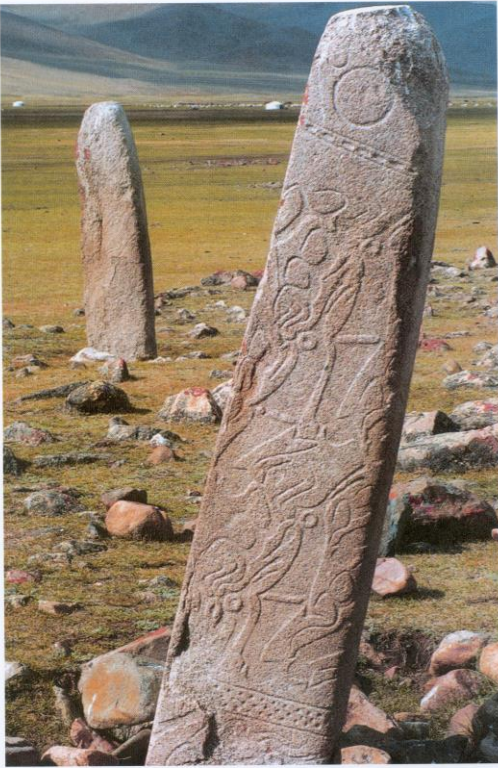

Noin ula nemez: állatküzdelem

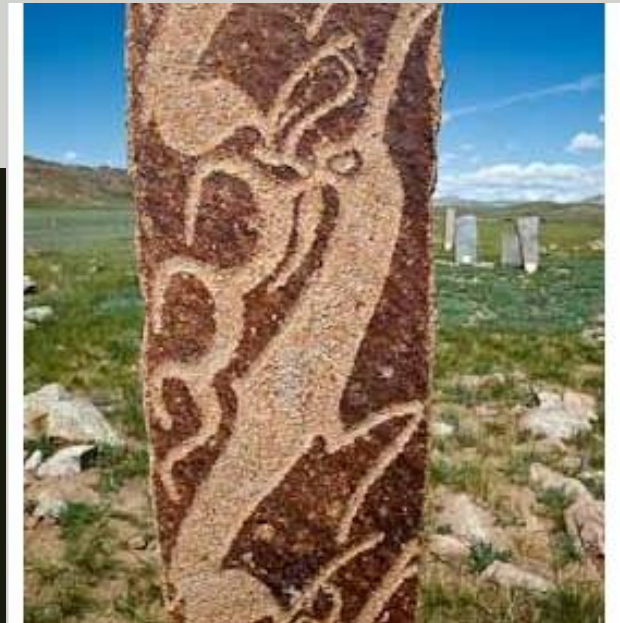
Fitzhugh, William W.: *Deer Stone Project.*

www.mnh.si.edu/arctic (2014.09.07.)

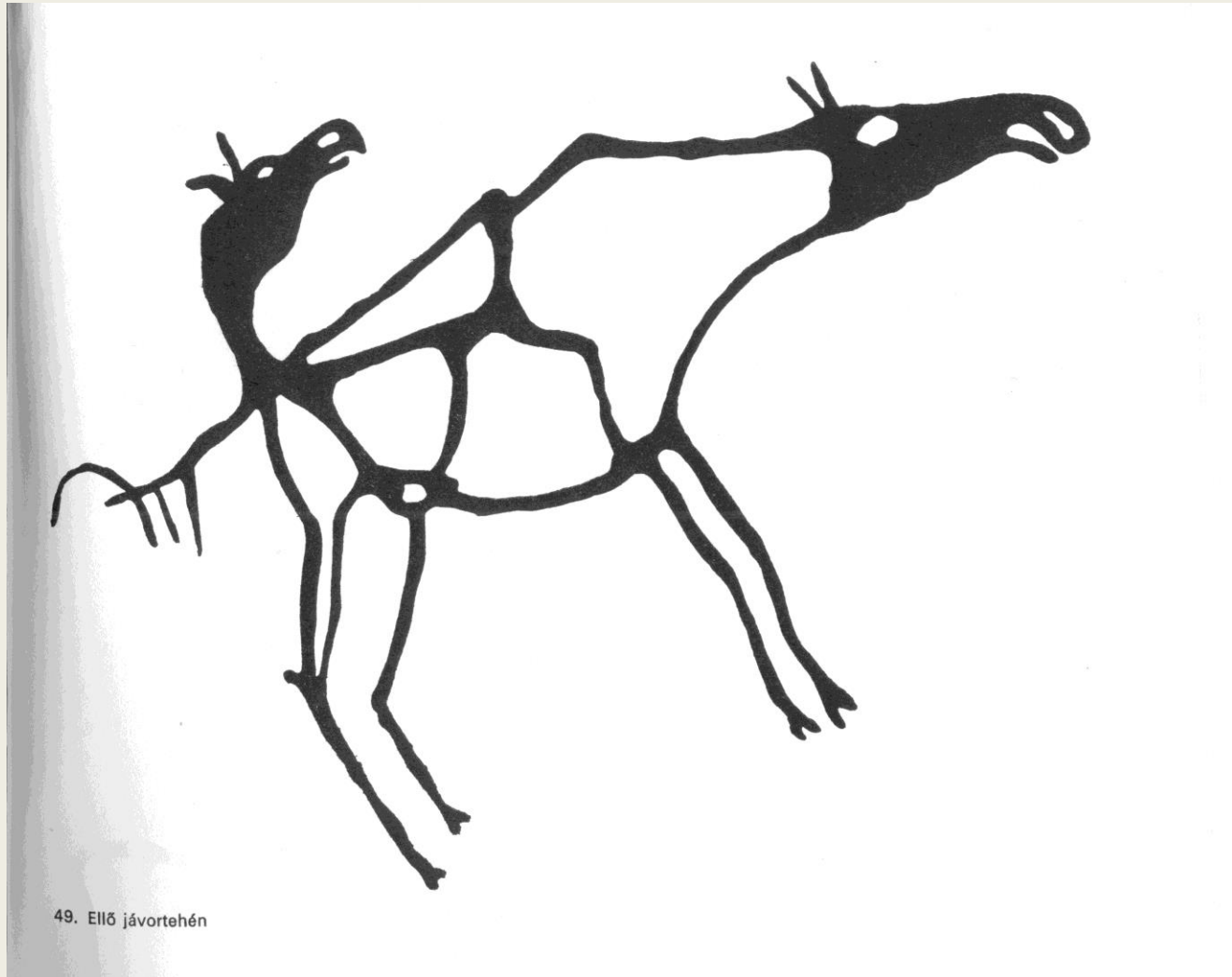

Szarvasos kő, a mongolokat megelőzően Belső-Ázsiában élt indoeurópai nép emléke.
A szarvasok a nap felé futnak

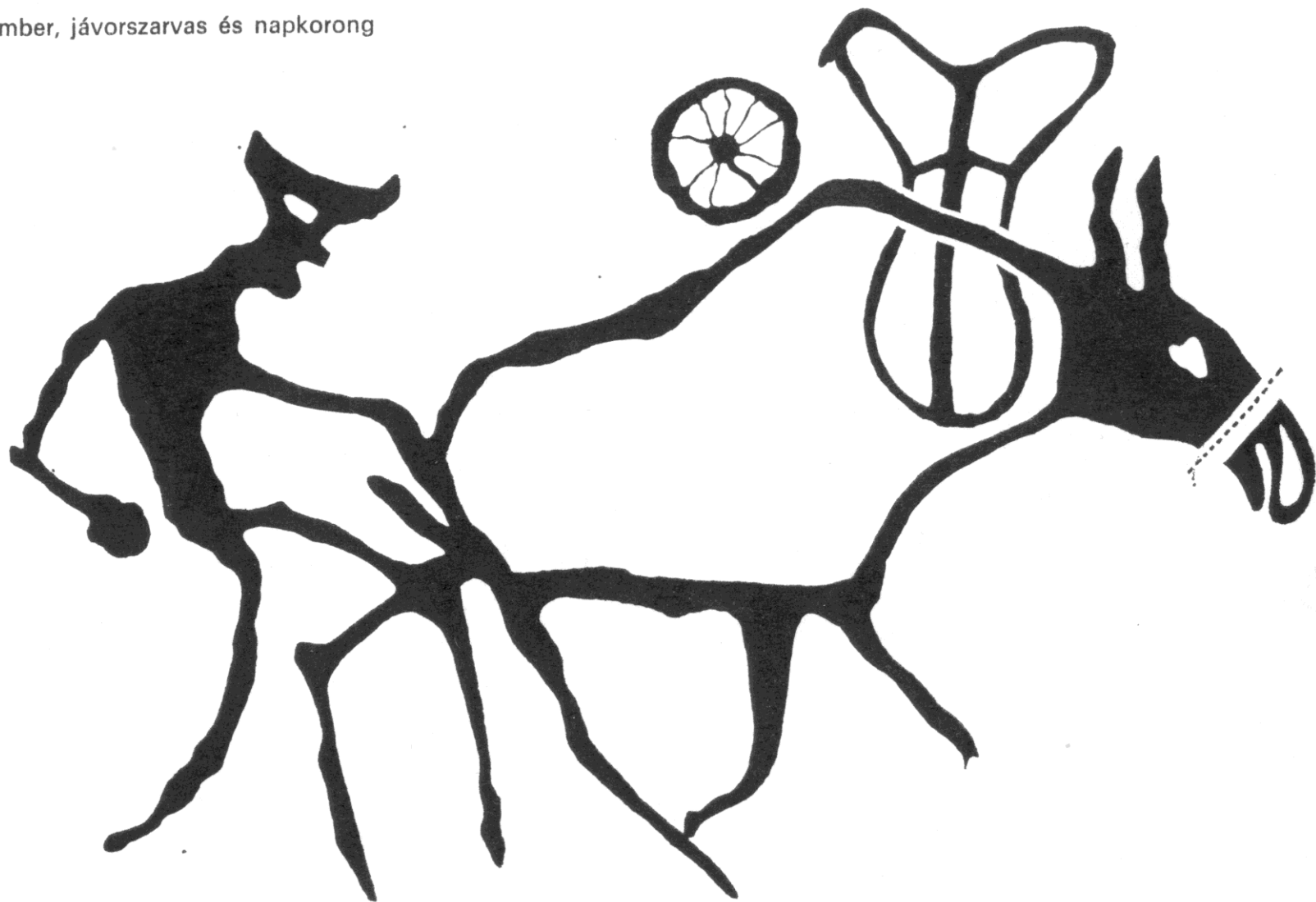
Szarvaskultusz (Okladnikov alapján)

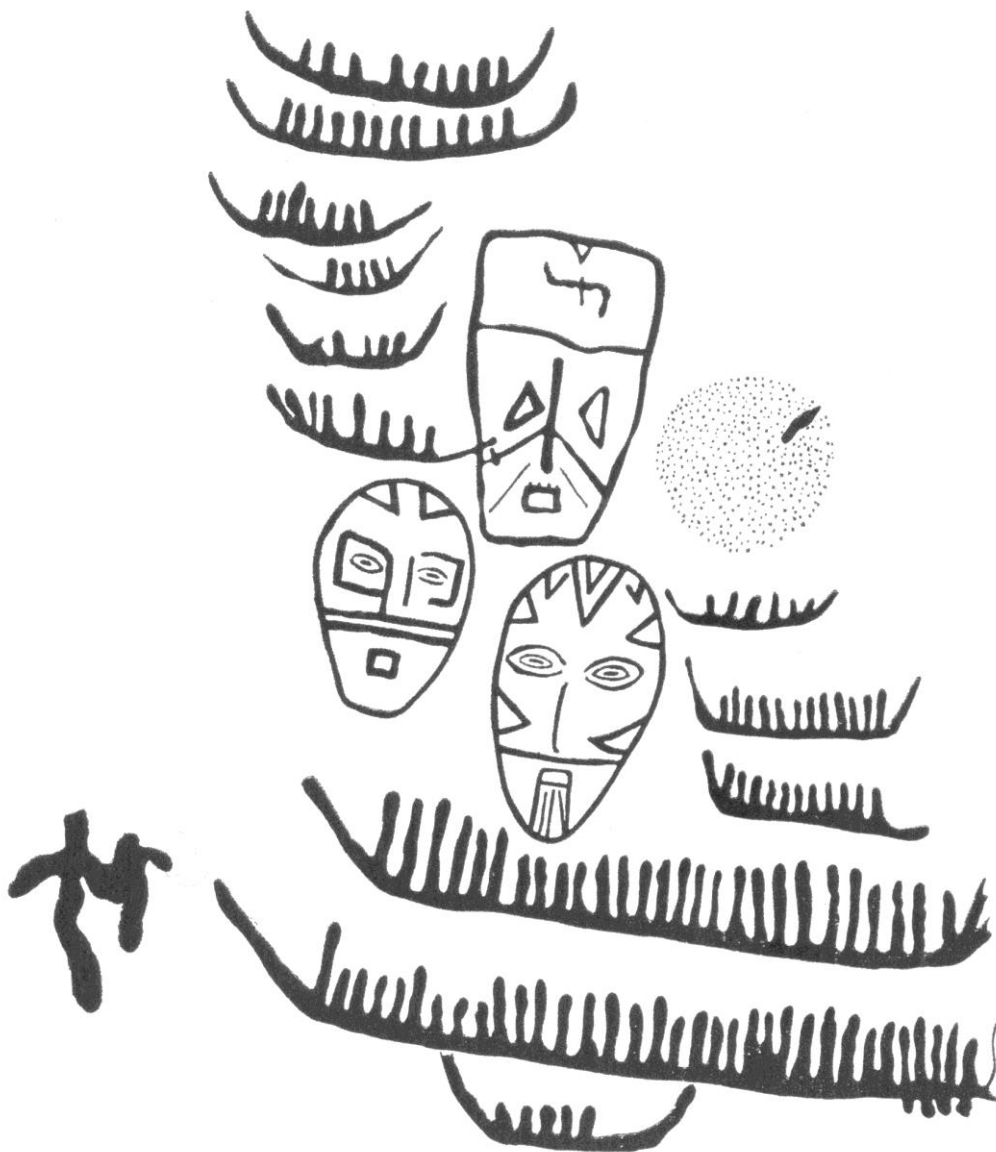

V. Sziklarajzok az Amur mentéről
(Szakacsi-Aljan)

50. Ember, jávorszarvas és napkorong

Világok közötti átjárás (Okladnikov alapján)

A sámánizmus és a hozzákapcsolódó vallási és kultikus jelenségek mitológiai háttere

- **Világképek, világkeletkezés, világteremtés**
- 1. A „világ” a vadászterület, a gyakorlati hasznossággal bíró terület
- 2. A világ mitológiai felosztása: függőleges és vízszintes tagolás
- 3. A föld és az ég formája (kerek és szögletes), analógiák: például üst, jurta
- 4. Égtájak, jeles irányok (4, 8, 10), tájolás (K-re és D-re, az ellenkező irány a halottak birodalma)

Kiemelt mitológiai pozíciók

- A mitológiában a Földnek és az Égnek kiemelt pontjai vannak:
- 1. A Föld köldöke (pl. jakut sámánruhán ábrázolják),
- 2. Az Ég kapuja (vö. a burját mítoszok)
- 3. A Föld háttasai: altaji (tágabb értelemben) és uráli népek: vízi lények (< az élet vízi eredetére utal): khtonikus lény (három hal, teknős; földrengések, árvizek magyarázata; világvégemítosz < indiai és kínai mitológia); török népeknél patások pl. bika; a szamojéd népek: antropomorf (~ Atlasz); mítosz: az óriás a Föld köldökén át jut az alvilágba és átveszi a készülő földgolyót (paradoxon).
- A föld háttasai a mitológiában: kész világkép átvétele?

Alapfogalmak

Rituális áldozati hely, világmodell: *Obó*
(halha *owoo*) a természetben állított
oltár.

Világmodellek: a szállás, a ember maga, a
rituális tárgyak: sámándob, sámánbot, a
sámánviselet.ű

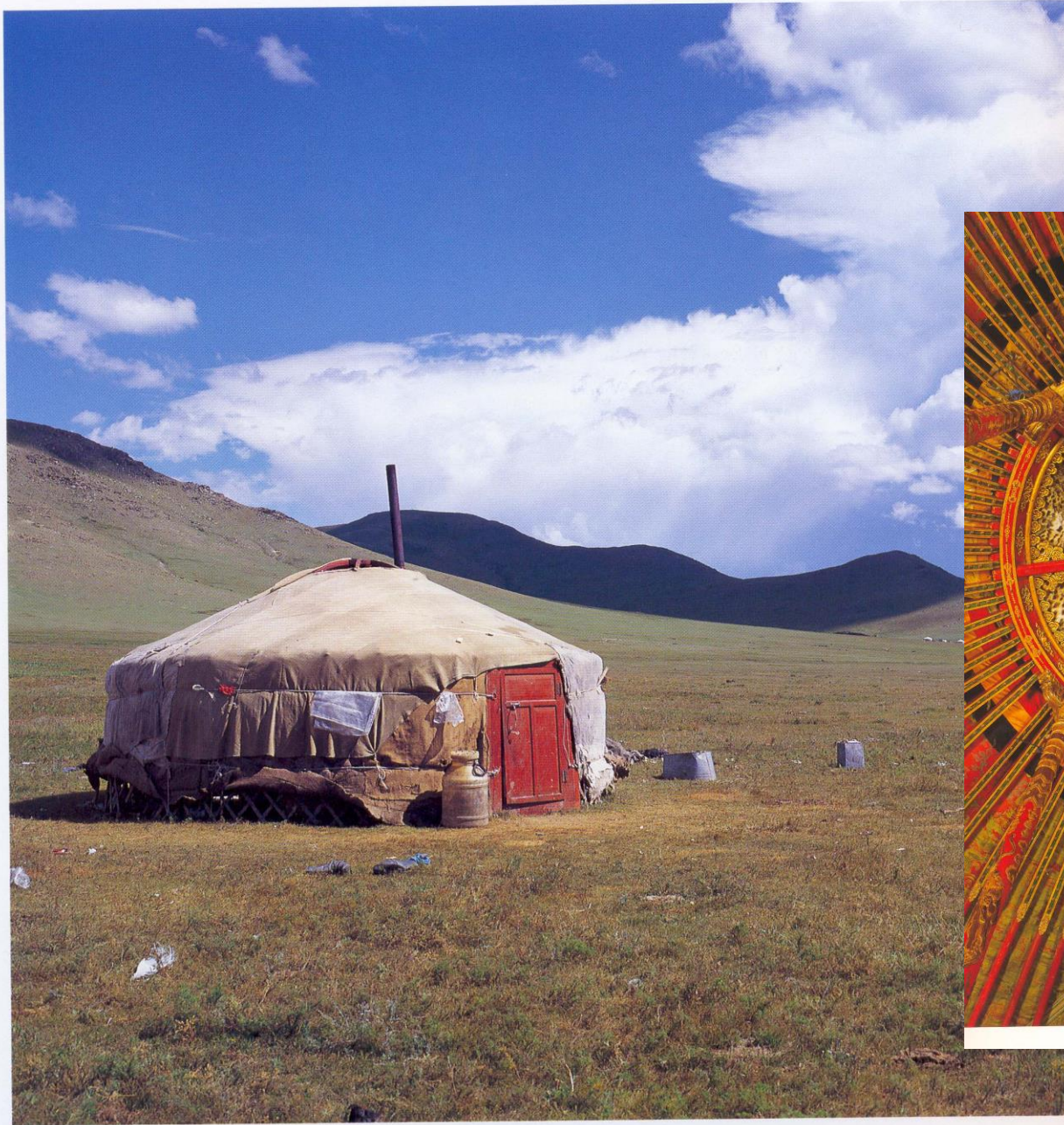
Ongon: védőszellem, és ábrázolása

Obó, szentfa, szállás mint világmodell (Expedíciós archívum)

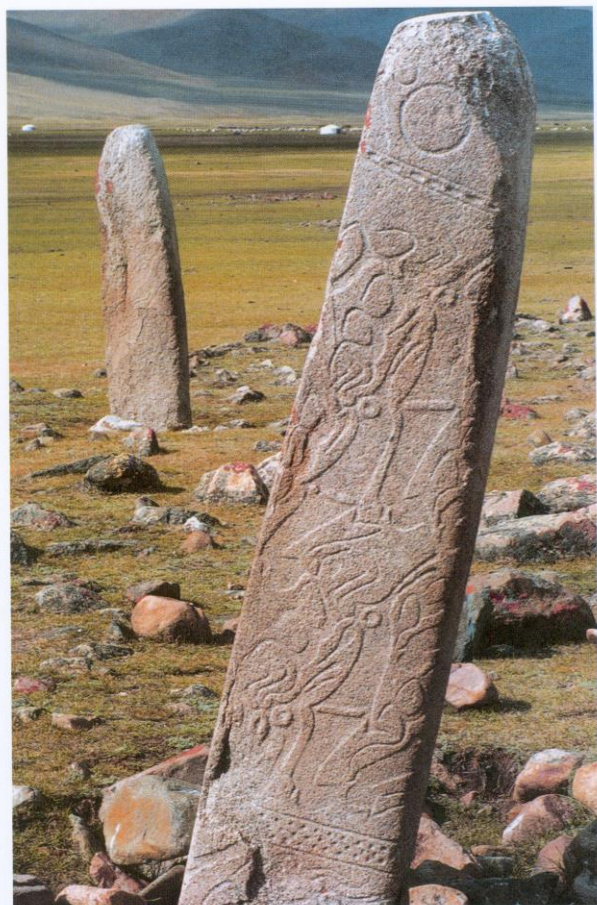

Állatalakú lények a mitológiában

- Tipikus totemisztikus jelenségek (több népcsoportnál előfordulnak, térben és időben is nagyszámú emlék maradt fenn), pl. etnogenetikus mítoszok, tárgyi emlékek (állatküzdelemábrázolás)
- Szarvas(félék)
- Farkas, kutya, róka, mitikus ragadozók
- Ragadozó madarak
- Vízi madarak

Novgorodova és Volkov alapján

Szarvasos kő, a mongolokat megelőzően Belső-Ázsiában élt indoeurópai nép emléke.
A szarvasok a nap felé futnak

